

Michał Ptak

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

POLITYKA OCHRONY ŚRODOWISKA I JEJ INSTRUMENTY A HANDEL MIĘDZYNARODOWY

Streszczenie: Opracowanie jest poświęcone związkom polityki ochrony środowiska z handlem międzynarodowym. W artykule wyjaśniono m.in., w jaki sposób zróżnicowane standardy ekologiczne wpływają na handel międzynarodowy i na decyzje dotyczące miejsca prowadzenia działalności gospodarczej. Szczególną uwagę zwrócono na regulacje odnoszące się do procesów i metod produkcji, a także na ich zgodność z regułami GATT/WTO. Problem stosowania regulacji dotyczących procesów i metod produkcji ma obecnie istotne znaczenie dla polityki energetycznej i polityki ochrony klimatu. W artykule zawarta jest również analiza zgodności takich instrumentów polityki ochrony środowiska, jak subwencje, podatki graniczne i zbywalne uprawnienia do emisji zanieczyszczeń, z regułami GATT/WTO.

Słowa kluczowe: handel międzynarodowy, ochrona środowiska, instrumenty polityki ochrony środowiska.

1. Wstęp

Związek między handlem międzynarodowym a środowiskiem polega m.in. na wpływie polityki ochrony środowiska i jej instrumentów na swobodę handlu i konkurencyjność eksportu. Wpływ ten może wynikać ze zróżnicowanych wymagań z zakresu ochrony środowiska bądź też różnic w stopniu internalizacji środowiskowych efektów zewnętrznych w poszczególnych krajach. Duże znaczenie dla tego oddziaływania ma rodzaj instrumentów stosowanych w ramach polityki ekologicznej, a także to, czy instrumenty te odnoszą się do sfery konsumpcji, czy produkcji¹.

W opracowaniu skupiono się na podstawowych kwestiach dotyczących związku polityki ochrony środowiska z handlem międzynarodowym. Zwrócono uwagę na potencjalny wpływ zróżnicowania standardów w polityce ochrony środowiska na handel międzynarodowy, a także niebezpieczeństwo ekoprotekcjonizmu wynikające ze stosowania standardów odnoszących się do procesów i metod produkcji. Dalsza część artykułu jest poświęcona ekonomicznym instrumentom polityki ochrony środowiska i ich związkom z handlem międzynarodowym. Z uwagi na ograniczoną objętość opracowania skupiono się na trzech rodzajach instrumentów: subwencjach

¹ A. Budnikowski, *Ochrona środowiska jako problem globalny*, PWE, Warszawa 1998, s. 81.

ekologicznych, opłatach (podatkach) ekologicznych oraz handlu uprawnieniami do emisji.

2. Zróżnicowanie przepisów ochrony środowiska w poszczególnych krajach

Wymagania z zakresu ochrony środowiska są różne w poszczególnych krajach. Geograficzne zróżnicowanie rygorów ochronnych wiąże się m.in. z różnicami w pojemności asimilacyjnej środowiska oraz dostępności zasobów². Poszczególne kraje mogą się też różnić związanymi ze środowiskiem systemami wartości czy preferencji, co znajduje odzwierciedlenie w mniej lub bardziej liberalnych standardach środowiskowych³.

Zróżnicowanie przepisów z zakresu ochrony środowiska może prowadzić do tzw. dumpingu ekologicznego, naruszającego zasady uczciwej konkurencji⁴. Pojęcie to odnosi się często do stosunków między krajami rozwiniętymi a rozwijającymi się ze względu na łagodniejsze standardy w tej drugiej grupie państw. O ekodumpingu mówi się również w kontekście niedoskonałości polityki ekologicznej nie prowadzącej do pożądanego poziomu internalizacji ekologicznych kosztów zewnętrznych. Producenci z krajów charakteryzujących się wysokim stopniem internalizacji ekologicznych kosztów zewnętrznych konkurują wtedy z odpowiednimi przedsiębiorstwami z krajów, gdzie stopień „uwewnętrznienia” ujemnych efektów zewnętrznych jest niższy. Tak rozumiany ekodumping jest, jak zauważa J. Rymarczyk, stosunkowo trudny do pomiaru. Trudności te wiążą się z porównywaniem stopnia internalizacji kosztów zewnętrznych w poszczególnych krajach⁵.

Negatywnym efektem zróżnicowania standardów ekologicznych jest również wykorzystywanie surowych standardów ochrony środowiska jako ukrytych restrykcji importowych (tzw. ekoprotekcjonizm). Eksporterzy, którzy nie będą w stanie, ze względu na wysokie nakłady, dostosować się do tych standardów, zostaną wyeliminowani z danego rynku zagranicznego⁶.

Zróżnicowane standardy ekologiczne są podstawą tzw. hipotezy o migracji brudnych branż przemysłu. Hipoteza ta zakłada, że przedsiębiorstwa, dążąc do uniknięcia kosztów związanych z osiągnięciem wysokich standardów ekologicznych, będą

² H. Verbruggen, H. Jansen, *Międzynarodowa koordynacja polityki ochrony środowiska*, [w:] *Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych*, red. H. Folmer, L. Gabel, H. Opschoor, Wydawnictwo Krupski i S-ka, Warszawa 1996, s. 256.

³ J. Rymarczyk, *Problemy ekodumpingu w handlu międzynarodowym*, „Ekonomia i Środowisko” 1996 nr 1-2, s. 92-93.

⁴ J. Rymarczyk, *Wolny handel międzynarodowy a problem ochrony środowiska naturalnego*, [w:] *Ekonomia i międzynarodowe stosunki gospodarcze*, red. B. Fiedor, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 830, AE, Wrocław 1999, s. 60.

⁵ J. Rymarczyk, *Problemy ekodumpingu ...*, s. 88, 94-95.

⁶ J. Rymarczyk, *Wolny handel ...*, s. 60.

przenosić swoją działalność do krajów, gdzie standardy ekologiczne (a w konsekwencji koszty tych przedsiębiorstw) są niższe. Takie kraje, charakteryzujące się niższym stopniem restrykcyjności przepisów ochrony środowiska, określa się mianem oaz zanieczyszczenia czy też przystani dla zanieczyszczeń (*pollution havens*)⁷.

Groźba przenoszenia działalności do krajów o łagodnych standardach ekologicznych może prowadzić do swoistego „wyścigu w dół”, polegającego na stopniowym zmniejszaniu wymagań ochronnych. Do zmniejszania tych wymagań w celu utrzymania inwestorów miałyby być skłonne kraje o szczególnie wysokich standardach ekologicznych. Kraje rozwijające się mogłyby równocześnie powstrzymać się od zaost్రzania swoich wymagań albo wręcz je łagodzić⁸.

Trudno jest zweryfikować hipotezy o przeniesieniu produkcji do krajów o niższych wymaganiach ochronnych i łagodzeniu standardów ekologicznych w celu przyciągnięcia inwestorów. Trudności wiążą się m.in. z tym, że standardy środowiskowe są jednym z wielu czynników decydujących o wyborze lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych⁹. Wydaje się jednak, że koszty ochrony środowiska są stosunkowo zbyt niskie, aby mogły skłaniać do ucieczki potencjału produkcyjnego do innych krajów. W Unii Europejskiej szacuje się, że koszty te stanowią około 1-2% całkowitych kosztów produkcji¹⁰.

Surowe wymagania ekologiczne mogą mieć również pewne pozytywne skutki. Można bowiem oczekiwać, że ostre standardy będą prowadzić do zwiększenia innowacyjności, a poprzez to także zdolności konkurencyjnej producentów technologii chroniących środowisko, a co za tym idzie – do obniżki kosztów ich wytwarzania¹¹.

Standardy dotyczące produktów i metod produkcji. Członkowie WTO mogą stosować środki służące ochronie środowiska pod warunkiem, że są one zgodne z zasadami GATT bądź też mogą być traktowane jako wyjątki¹². Do podstawowych zasad GATT można zaliczyć m.in. klauzulę największego uprzywilejowania (art. I GATT) oraz klauzulę narodową (art. III), nakazującą traktowanie towarów importowanych nie mniej korzystnie niż podobnych towarów pochodzenia krajowego.

Z punktu widzenia związku handel–środowisko istotne znaczenie ma rozróżnienie między regulacjami z zakresu ochrony środowiska odnoszącymi się do produktów i regulacjami dotyczącymi procesów i metod produkcji. Te pierwsze służą

⁷ H. Verbruggen, H. Jansen, op. cit., s. 257; J. Misala, *Wymiana międzynarodowa i gospodarka światowa: teoria i mechanizmy funkcjonowania*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2005, s. 128.

⁸ A. Perez, *Ecological Sensitivity and Global Legal Pluralism: Rethinking the Trade and Environment Conflict*, Hart Publishing, Portland 2004, s. 35.

⁹ J. Rymarczyk, *Wolny handel ...*, s. 60.

¹⁰ Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Handel i inwestycje zagraniczne a zrównoważony rozwój*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004, s. 10.

¹¹ J. Rymarczyk, *Wolny handel ...*, s. 60.

¹² Z punktu widzenia ochrony środowiska największe znaczenie mają wyjątki zawarte w art. XXb i XXg GATT. Przepisy te zezwalają na ograniczenie importu, gdy chodzi o ochronę życia lub zdrowia ludzi, zwierząt czy ochronę roślin oraz w celu utrzymania wyczerpujących się zasobów naturalnych, gdy jednocześnie zmniejszone zostanie ich zużycie wewnętrzne.

przede wszystkim wyeliminowaniu lub ograniczaniu konsumpcji dóbr, których sam proces użytkowania jest uciążliwy dla środowiska¹³.

W wielu sytuacjach (np. przy produkcji energii elektrycznej) uciążliwość dla środowiska wiąże się nie z faktem istnienia produktu czy też z jego użytkowaniem, lecz ze sposobem wytwarzania. Określone metody produkcji mogą bowiem prowadzić do znacznego zanieczyszczenia środowiska czy też nadmiernej eksploatacji zasobów naturalnych.

Aby zapobiegać skutkom ekologicznym wynikającym z produkcji wyrobu czy też wydobywaniem (pozyskiwaniem) zasobów naturalnych, poszczególne kraje mogą stosować różnego rodzaju środki polegające np. na stosowaniu ekologicznego etykietowania odnoszącego się do metod produkcji, opodatkowaniu określonych metod produkcji, a także na wprowadzaniu podatków granicznych nakładanych na dobra importowane¹⁴. Możliwość stosowania tego typu rozwiązań budzi wiele wątpliwości z punktu widzenia handlu międzynarodowego. Najwięcej kontrowersji wzbudzają regulacje odnoszące się do metod produkcji, które nie mają znaczenia dla wyrobu końcowego. Przykładem są zapisy faworyzujące drewno pochodzące z lasów eksploatowanych w odpowiedni sposób, mające zmuszać producentów do porzucania rabunkowych metod eksploatacji¹⁵.

W literaturze toczy się dyskusja dotycząca tego, czy jednostronnie ustanawiane standardy, mające zastosowanie do sposobów produkcji, są uzasadnione, jeżeli w kraju eksportującym nie zachodzi internalizacja zewnętrznych kosztów produkcji¹⁶. Rozpatruje się m.in. ewentualną zgodność takich rozwiązań z Porozumieniem w sprawie barier technicznych w handlu oraz artykułami (grupy) XXb i XXg GATT. Duże znaczenie w tej dyskusji przywiązuje się do postępowań spornych (zwłaszcza w sprawie połowu krewetek w sposób stanowiący zagrożenie dla żółwi morskich¹⁷). Niektóre analizy przeprowadzone w ostatnich latach wskazują, że regulacje dotyczące procesów i metod produkcji, które mają wpływ na wymianę międzynarodową, nie są zabronione *per se*¹⁸. Dopuszczalny zakres ich stosowania ciągle jednak pozostaje kwestią dyskusyjną¹⁹.

¹³ A. Budnikowski, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 2006, s. 238.

¹⁴ N. Bernasconi-Osterwalder, *Environment and Trade: a Guide to WTO Jurisprudence*, Earthscan Publications, Londyn 2006, s. 203.

¹⁵ Światowa Organizacja Handlu, Witryna internetowa, <http://www.wto.org/> (4.09.2009); T. Żylicz, *Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych*, PWE, Warszawa 2004, s. 175.

¹⁶ F. Biermann, F. Böhm, R. Brohm, S. Dröge, H. Trabold, *The Polluter Pays Principle under WTO Law: The Case of National Energy Policy Instruments*, Federal Environmental Agency, Berlin 2003, s. 11.

¹⁷ Zob. J. Michałek, *Polityka handlowa – mechanizmy ekonomiczne i regulacje międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 331-332.

¹⁸ S. Charnovitz, *The law of environmental "PPMs" in the WTO: Debunking the myth of illegality*, "The Yale Journal of International Law" 2002 vol. 27 no 1, s. 59.

¹⁹ N. Bernasconi-Osterwalder, op. cit., s. 203.

Problem stosowania standardów odnoszących się do procesów i metod produkcji ma istotne znaczenie dla polityki ochrony klimatu. W ramach tej polityki mogą być bowiem wykorzystywane regulacje odnoszące się np. do importu energii elektrycznej (traktowanej jako „produkt podobny”) wytwarzanej w określony sposób. Ze względu na to, że tego typu środki wprowadzane jednostronnie mogą być uznane za niezgodne z regułami GATT, rozwiązanie mogłoby polegać na zastosowaniu podejścia wielostronnego²⁰. Wymagałoby to jednak wyjaśnienia związku między regułami GATT/WTO a handlowymi aspektami międzynarodowych umów ekologicznych²¹.

Subwencje ekologiczne a porozumienia WTO. Subwencje to wszelkiego rodzaju wsparcie udzielane przez rząd krajowym podmiotom gospodarczym. Wpływając na zmniejszenie kosztów wytwarzania, mogą one oddziaływać na wielkość eksportu i importu poszczególnych krajów²².

Subwencje należą do bardzo często wykorzystywanych instrumentów w polityce ochrony środowiska. Instrumenty te pozostają w sprzeczności z jedną z podstawowych zasad polityki ekologicznej, jaką jest zasada „zanieczyszczający płaci”, w myśl której zanieczyszczający nie powinni być dotowani w celu ułatwienia im dostosowania się do wymagań ochronnych²³. Ogólnie rzecz biorąc, zasady WTO są również zgodne z koncepcją niesubwencjonowania²⁴.

Do porozumień WTO odnoszących się w pewien sposób do subwencji przeznaczanych na cele z zakresu ochrony środowiska można zaliczyć Porozumienie w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych oraz Porozumienie w sprawie rolnictwa.

Porozumienie w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych, regulujące wykorzystywanie subwencji, zostało zawarte w trakcie rundy urugwajskiej. Zgodnie z art. 1 tego porozumienia subwencja ma miejsce wtedy, gdy:

- beneficjent uzyskuje korzyść;
- występuje wkład finansowy, wsparcie dochodowe lub finansowe ze strony rządu bądź innej instytucji publicznej; obok klasycznych wkładów finansowych wymienia się takie formy wspierania działalności, jak umorzenie należności, odroczenie płatności (np. podatkowych) czy zakup towarów na warunkach lepszych niż rynkowych²⁵.

Porozumienie wyróżnia trzy rodzaje subwencji w zależności od ich domniemanej szkodliwości (głównie z punktu widzenia importera): a) zakazane, b) podlegają-

²⁰ F. Biermann, F. Böhm, R. Brohm, S. Dröge, H. Trabold, op. cit., s. vi, 12, 15.

²¹ G. Hufbauer, S. Charnovitz, J. Kim, *Global Warming and the World Trading System*, Peterson Institute for International Economics, Waszyngton 2009, s. 346. W roku 2001 w Doha (Dauha, Katar) została ogłoszona decyzja o rozpoczęciu negocjacji w obszarze “handel a środowisko”. Rokowania miały dotyczyć m.in. międzynarodowych umów ekologicznych.

²² A. Budnikowski, *Międzynarodowe ...*, s. 203.

²³ T. Żylicz, op. cit., s. 176.

²⁴ F. Biermann, F. Böhm, R. Brohm, S. Dröge, H. Trabold, op. cit., s. 44.

²⁵ J. Michałek, op. cit., s. 274.

ce sankcjom, c) niepodlegające sankcjom. Do subwencji dozwolonych (niepodlegających sankcjom) zaliczane były w poprzednich latach subwencje na dostosowanie się do nowych wymagań w dziedzinie ochrony środowiska. Jednorazowe subwencje ekologiczne nie mogły przekraczać 20% kosztów adaptacji do nowych wymagań i nie mogły prowadzić do redukcji kosztów produkcji (artykuł 8.2(c))²⁶. Przepis ten obowiązywał do końca 1999 roku.

Obecnie Porozumienie w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych nie zawiera przepisów odnoszących się bezpośrednio do subwencji przyznawanych w celu dostosowania się do wymagań z zakresu ochrony środowiska. Kraje mogą jednak, pod pewnymi warunkami, udzielać subwencji ekologicznych w ramach tego porozumienia. Takich subwencji nie należy przede wszystkim zaliczać do subwencji zakazanych i nie powinny powodować niekorzystnych skutków dla interesów innych członków²⁷.

Porozumienie w sprawie rolnictwa, zawierające najważniejsze ustalenia rundy urugwajskiej w dziedzinie rolnictwa, określa specyficzne zasady stosowania subwencji w tym sektorze. W porozumieniu wyróżnione są dozwolone środki wsparcia wewnętrznego w rolnictwie (*green box*) wywołujące tylko nieznaczne zakłócenia handlu. Do tych środków zaliczono m.in. płatności dla producentów rolnych zobowiązanych do osiągnięcia celów przewidzianych w programach ekologicznych (aneks 2, paragraf 12)²⁸.

Oplaty i podatki ekologiczne. Oplaty i podatki ekologiczne spotykają się zwykle z oporem ze strony przedsiębiorstw, zwłaszcza tych, które są narażone na ostrą konkurencję na rynku międzynarodowym. Brak akceptacji dla podatkowych instrumentów ochrony środowiska może wynikać z wysokich ciężarów finansowych stwarzanych przez tę formę racjonalizacji sfery gospodarowania środowiskiem. Oplaty i podatki, odmiennie niż regulacje bezpośrednie, pozwalające na bezpłatne korzystanie z zasobów środowiska po osiągnięciu wymaganego przepisami zakresu jego użytkowania bądź też wymaganego poziomu działalności ochronnej, nakładają bowiem dodatkowy ciężar na zanieczyszczającego²⁹. Ciężar związany jest z opłatą (podatkiem), którą emitent obowiązany jest uiścić z tytułu emisji zanieczyszczeń po osiągnięciu wymaganego stanu środowiska.

Aby zapobiec utracie konkurencyjności krajowych przedsiębiorstw na rynkach międzynarodowych w wyniku zastosowania podatkowych instrumentów ochrony środowiska, w podatkach ekologicznych ustanawia się często ulgi i zwolnienia mające zastosowanie do określonych (najczęściej energochłonnych) gałęzi przemysłu. Inne rozwiązanie może polegać na wprowadzaniu podatków wyrównawczych na importowane dobra, równych wysokości podatków pośrednich nakładanych w kraju

²⁶ Ibidem, s. 274-275.

²⁷ *The Polluter-Pays Principle as it Relates to International Trade*, OECD, Paris 2002, s. 21.

²⁸ Ibidem, s. 19.

²⁹ P. Ekins, S. Speck, *Competitiveness and exemptions from environmental taxes in Europe*, "Environmental and Resource Economics" 1999 vol. 13, s. 387-388.

na podobne dobra wytwarzane przez krajowych producentów. Rząd może równocześnie dokonywać zwrotu podatku z tytułu eksportu dóbr³⁰.

Powszechnie podawanym przykładem zastosowania drugiego z wymienionych rozwiązań w sferze opodatkowania ekologicznego jest podatek nakładany w Stanach Zjednoczonych na substancje zubożające warstwę ozonową (CFC, HCFC, halony) oraz produkty zawierające te substancje. Podatek ten uiszczają sprzedawcy hurtowi i importerzy. W przypadku produktów przeznaczonych na eksport podatek jest zwracany (w ograniczonej wysokości) eksporterowi albo producentowi³¹. Podatek skutecznie – jak się uważa – chroni amerykańskich producentów przed konkurentami zagranicznymi. Skutkiem jego wprowadzenia jest stopniowe zmniejszanie zużycia substancji zubożających warstwę ozonową w krajowym przemyśle³².

Warto zwrócić uwagę, że stosowanie podobnych regulacji podatkowych odnoszących się do podatków od energii (budzących pewne wątpliwości z punktu widzenia zasad handlu) mogłoby być – przynajmniej teoretycznie – niepotrzebne. Rozwiązaniem mogłaby być bowiem pewna harmonizacja polityki ochrony klimatu i wprowadzenie podatku od emisji dwutlenku węgla o jednolitej stawce³³.

Handel uprawnieniami do emisji. W systemie handlu uprawnieniami do emisji zbywalne uprawnienia mogą być przydzielane emitentom nieodpłatnie bądź też mogą być sprzedawane w drodze publicznego przetargu. Z punktu widzenia związku między handlem zagranicznym a ochroną środowiska pewne wątpliwości może wzbudzać pierwszy sposób przyznawania uprawnień. W literaturze rozważana jest m.in. kwestia, czy nieodpłatnie przyznane uprawnienia do emisji można traktować – na gruncie definicji zawartej w art. 1 Porozumienia w sprawie subsydiów i środków wyrównawczych – jako subsydium. Kwestia ta nie została jeszcze jednoznacznie rozstrzygnięta. Bezpłatnie przyznane uprawnienie emisyjne z pewnością stanowi korzyść dla prowadzącego instalację. Więcej wątpliwości wzbudza to, czy takie uprawnienia można uznać za wkład finansowy³⁴.

3. Podsumowanie

Zróznicowanie surowości krajowych przepisów z zakresu ochrony środowiska jest przyczyną różnic w kosztach przedsięwzięć ochronnych. Różnice te mogą mieć pewien wpływ na konkurencyjność przedsiębiorstw w handlu międzynarodowym.

³⁰ A. Zielińska-Głębocka, *Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej: teoria handlu i polityki handlowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1998, s. 147.

³¹ A. Hoerner, *The Role of Border Tax Adjustments in Environmental Taxation: Theory and U.S. Experience*, Working Paper Presented at the International Workshop on Market Based Instruments and International Trade, Amsterdam 1998, s. 11-12.

³² F. Biermann, F. Böhm, R. Brohm, S. Dröge, H. Trabold, op. cit., s. 34.

³³ Ibidem, s. vii-viii; W. Nordhaus, *To tax or not to tax: Alternative approaches to slowing global warming*, "Review of Environmental Economics and Policy" 2007 vol. 1 no 1, s. 35.

³⁴ Zob. G. Hufbauer, S. Charnovitz, J. Kim, op. cit., s. 61-63.

Udział kosztów ochrony środowiska w ogólnych kosztach przedsiębiorstw jest obecnie co prawda dość niewielki, można jednak założyć, że w razie niekorzystnych warunków ekonomicznych te dodatkowe koszty będą czynnikiem decydującym o miejscu prowadzenia działalności³⁵.

Pewną przeszkodę dla polityki ekologicznej może stanowić niepewność związana z możliwością wykorzystywania niektórych środków podejmowanych z myślą o ochronie środowiska. Dotyczy to zwłaszcza instrumentów zapobiegających zmianom klimatycznym, będących jednym z podstawowych globalnych problemów ekologicznych.

Literatura

- Bernasconi-Osterwalder N., *Environment and Trade: a Guide to WTO Jurisprudence*, Earthscan Publications, London 2006.
- Biermann F., Böhm F., Brohm R., Dröge S., Trabold H., *The Polluter Pays Principle under WTO Law: The Case of National Energy Policy Instruments*, Federal Environmental Agency, Berlin 2003.
- Budnikowski A., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 2006.
- Budnikowski A., *Ochrona środowiska jako problem globalny*, PWE, Warszawa 1998.
- Charnovitz S., *The law of environmental "PPMs" in the WTO: Debunking the myth of illegality*, "The Yale Journal of International Law" 2002 vol. 27 no 1.
- Ekins P., Speck S., *Competitiveness and exemptions from environmental taxes in Europe*, "Environmental and Resource Economics" 1999 vol. 13.
- Hoerner A., *The Role of Border Tax Adjustments in Environmental Taxation: Theory and U.S. Experience*, Working Paper Presented at the International Workshop on Market Based Instruments and International Trade, Amsterdam 1998.
- Hufbauer G., Charnovitz S., Kim J., *Global Warming and the World Trading System*, Peterson Institute for International Economics, Waszyngton 2009.
- Johnson D., Turner C., *International Business: Themes and Issues in the Modern Global Economy*, Routledge, Abingdon 2003.
- Michałek J., *Polityka handlowa – mechanizmy ekonomiczne i regulacje międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Misala J., *Wymiana międzynarodowa i gospodarka światowa: teoria i mechanizmy funkcjonowania*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2005.
- Nordhaus W., *To tax or not to tax: Alternative approaches to slowing global warming*, "Review of Environmental Economics and Policy" 2007 vol. 1 no 1.
- Perez A., *Ecological Sensitivity and Global Legal Pluralism: Rethinking the Trade and Environment Conflict*, Hart Publishing, Portland 2004.
- Rymarczyk J., *Problemy ekodumpingu w handlu międzynarodowym*, „Ekonomia i Środowisko” 1996 nr 1-2.
- Rymarczyk J., *Wolny handel międzynarodowy a problem ochrony środowiska naturalnego*, [w:] *Ekonomia i międzynarodowe stosunki gospodarcze*, red. B. Fiedor, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 830, AE, Wrocław 1999.
- Światowa Organizacja Handlu, witryna internetowa, <http://www.wto.org>.

³⁵ D. Johnson, C. Turner, *International Business: Themes and Issues in the Modern Global Economy*, Routledge, Abingdon 2003, s. 293.

The Polluter-pays Principle as it Relates to International Trade, OECD, Paris 2002.

Verbruggen H., Jansen H., *Międzynarodowa koordynacja polityki ochrony środowiska*, [w:] *Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych*, red. H. Folmer, L. Gabel, H. Opschoor, Wydawnictwo Krupski i S-ka, Warszawa 1996.

Wysokińska Z., Witkowska J., *Handel i inwestycje zagraniczne a zrównoważony rozwój*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004.

Zielińska-Głębocka A., *Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej: teoria handlu i polityki handlowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1998.

Żylicz T., *Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych*, PWE, Warszawa 2004.

ENVIRONMENTAL POLICY AND ITS INSTRUMENTS VERSUS INTERNATIONAL TRADE

Summary: The paper analyzes the relationships between national environmental policy and international trade. The author explains how different environmental standards affect industry location and international trade. Particular attention is paid to environmental measures based on processes and production methods and their eligibility under WTO law. Such measures can be important instruments of energy and climate policies. The paper also analyzes whether environmental policy measures such as subsidies, border tax adjustments and emission trading systems are compatible with WTO rules.